

Vanhan rouvan lokikirja

Laivan hytti elinympäristönä Kyllikki Villan matkapäiväkirjassa

Milla Pitkänen

Lähestyn tässä artikkelissa kääntäjä ja kirjailija Kyllikki Villan pitkäaikaista elinympäristöä, rahtialuksen hyttiä, fenomenologisen ympäristöestetiikan näkökulmasta. Tutkin Villan matkakirjassa Vanhan rouvan lokikirja (2004) esiintyvän rahtialushytin fyysistä olemuotoa. Koska hytti oli Villalle sekä asuin- että työskentely-ympäristö, pohdin hyttiä myös työympäristön näkökulmasta. Keskityn Villalle matkoilla tärkeimpiin esineisiin ja asioihin. Pohdin, millaisia merkityksiä ja arvoja maailman meriä ympäri matkannut Kyllikki Villa liitti välittömässä ympäristössään oleviin niukoihin, mutta tärkeisiin matka- ja työtavaroihinsa.

Johdanto

Artikkeliani ohjaa kysymys siitä, mikä määrittää Kyllikki Villan suhtautumista esineelliseen ympäristöön. Esineellinen ympäristö voi saada merkityksensä tarpeiden ja käyttötarkoituksen, esineiden aistimisen ja niiden tarjoaman tunnelman tai jonkin muun seikan mukaan. (ks. Kiuru 2000, 275.) Kysymyksen voi esittää myös toisinpäin: millaisia syitä hytistä löytyvät esineet esittävät olemassaolonsa perusteiksi? (Kiuru 2000, 281). Villa teki työtä rahtialuksen hytissä, joten pohdin työympäristön ja työntekijän suhdetta. Metodiani on tarkkailla, miten Villa havainnoi ympäristöään, eli mitä hän kirjoitti siitä. Koin toimivaksi tavaksi lähestyä tutkimuskysymystäni analysoimalla *Vanhan rouvan lokikirjasta* kohtia, joissa hän kirjoittaa elämästään hytissä.

Milla Pitkänen, FM, on valmistunut Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden oppiaineesta. Hän jatkaa opintojaan kulttuurihistorian laitoksessa, jossa tutkii amerikansuomalaisten naisten kirjoittamaa omaelämäkerrallista kirjallisuutta.

Hytin interiööri tavaroineen oli Villalle perustavanlaatuisen ajatusten kiinnittymiskohta. Tarkastelen artikkelissa, millaisia arvoja ja merkityksiä Villa liitti tuohon intiimiin ympäristöön ja varsinkin sen kirjoittamis- ja sanelulaitteisiin sekä vuoteeseen. Hytin kiinteän esineistön mielenkiintoinen osa oli myös ikkuna. Pohdin Villan siihen liittämiä ajatus- ja tunnerakennelmia. Lähestyn artikkelissani paikkaa elettyä ja koettuna, tilannesidonlaisena kokemuksensa (ks. Fors 2005, 12).

Kääntämistä, kirjoittamista ja arkea rahtialuksilla

Kyllikki Villa (o.s. Wehanen, 12.9.1923–27.2.2010) oli suomentaja, kirjailija ja maailmanmatkaaja. Villa syntyi Helsingissä mutta vietti lapsuutensa ja nuoruutensa Kajaanissa. Villan nuoruutta värittivät sekä opiskelu että sota: hän aloitti opiskelunsa Turun yliopistossa keskellä sotaa vuonna 1943. Kyllikki Villa suoritti lopputentin kuusi vuotta myöhemmin, minkä jälkeen hän lähti ensimmäiselle ulkomaanmatkalle Ruotsiin, Pohjoismaiseen kirjallisuudentutkijoiden konferenssiin vuonna 1949. (Hapuli 2008, 14; 34–36.)

Kyllikki Villan ensimmäinen merimatka suuntautui Portugaliin. Tuolloin 42-vuotias Villa oli 4-vuotiaan Saara-tytön yksinhuoltaja. Tytär viihtyi äidin mukana rahtilaivamatkoilla 12-vuotiaaksi asti. Saara seurasi äitiään edelleen, kun hän ryhtyi kääntäjän ammattiin. (http://kaupunginosat.net/oulunkyla/taiteilijoitten_Oulunkyla/tekstit_yl/villa_kyllikki.htm).

Kyllikki Villa suomensi yli 200 julkaisua. Käännöstöihin kuului muun muassa Märta Tikkasen, Mikael Enckellin ja Bo Carpelanin teoksia. Valtion kääntäjäpalkinnon hän sai vuonna 1984 ja Svenska litteratursällskapetin palkinnon vuonna 1987. (Hapuli 2008, 14.)

Villa saneli *Vanhan rouvan lokikirjan* nauhalle erään rahtilaivamatkansa aikana. Teos oli Villan läpimurto tuhansien lukijoiden ja kuulijoiden tietoisuuteen. Kyllikki Villa sai kirjastaan vuoden 2004 matkakirjapalkinnon. Samana vuonna hänet äänestettiin myös Vuoden Valopilkku -palkinnon saajaksi. (Hapuli 2008, 10.)

Kyllikki Villa omisti elämästään 35 vuotta kääntämiselle ja kirjoittamiselle valtamerilaivojen kyydisä. Villa kantoi mukanaan vain tarpeellisimman: kirjoituskoneen, käsikirjoitusliuskat ja matkalaukkuihin mahtuvat niukat matkatavaransa. Matkustamisesta tuli Villalle elämäntapa. Hän matkusti kaiken kaikkiaan 45 laivalla, teki junamatkoja Siperian halki ja kiersi Eurooppaa seniori-interreilaajana. Kyllikki Villa ihastui merellä oloon, ja laivoista tuli hänelle itsetarkoitus. (Mondo 2/2002.) Villan elämässä työskenteleminen ja matkustaminen rahtilaivoilla limittyivät toisiinsa.

Villaa harmitti nykyinen nopean matkustamisen tapa, jossa ollaan määränpäässä muutama päivä ja palataan kotiin. Villa ei lähtenyt laivoille minuuttiaika- taululla, koska tiesi rahtilaivojen aikatauluihin sisältyvän paljon epävarmuutta. Lentokoneeseen Villa ei mielellään astunut, koska hänen mukaansa ”todellisuus kutistui ylätalmoissa”. Hän halusi kokea, kuinka iso maapallo todella on. (Mondo 2/2002.)

Villa kohdisti matkoilla ajatuksiaan vointinsa lisäksi hyvin usein aikaisemmin tekemiinsä matkoihin. Hän mietti usein myös aikuisen tyttärensä Saaran elämää. Villan mielessä olivat päivittäin myös aluksen henkilökunnan tekemiset ja sanomiset. Hänen ajatuk- sensa liikkuiivat siis useilla kentillä matkapäivien ai- kana. Ihmisen ajatukset saattavat löytää minkä tahan- sa kohteen. Ne voivat kiinnittyä myös ihmisen lähim- pään ympäristöön, niin elolliseen kuin materiaaliseen. (Ks. Kiuru 2000, 279.)

Villan työ- ja asuinhuoneena oli aluksen hytti. Hytti tavaroineen oli hänen välitön ympäristönsä. Matko- jen kokonaisuudesta ajatellen hän tuli olleeksi hyteis- sä paljon kauemmin kuin vierailemisissaan kohteissa. Hän saattoi käydä kohteessa kävelemässä, jotta sai hankituksi lisää keksejä ja lähetettyä postikortit. Hytti oli Villalle ympäristö, joka takasi turvallisuuden ja jossa hän voi levätä sekä työskennellä. Toisaalta hytti oli lämmitykseen ja alkeellisiin olosuhteisiin liitty- vä paikka. Maihin tehdyt retket verottivat Villan jak- samista eniten. Hänellä oli usein tunne, että ”kun pää-

sisi jo takaisin rahtialukseen”. Hytti oli Villalle risti- riittäinen paikka; hän palasi sinne mielellään takaisin, mutta koki hytin kuitenkin mitäänsanomattomana ja esteettisesti merkityksettömänä.

Villa vaihtoi laivoja matkojensa aikana, jotta pääsi haluamiinsa kohteisiin. Hytti ja sen esineet olivat hänelle lähin konkreettinen ympäristö, sillä Villa vietti hytissä aikaansa mielellään yksin. Villa kirjoittaa hyttistä lähiympäristönään ja vertaa sitä kotiolosuhteisiinsa: ”Toinen asia on se, että mulla on hyvä olla kun ympärilläni olevat tavarat, niin rumia kuin ne ovatkin, eivät vaadi minulta mitään. Kotona kaikki tavara on jotenkin niin... elollista (...) – koko ajan tavarat puhuvat ympärilläni – mutta tämä hytti on minulle yhden- tekevä. Tämä on ruma, mutta minä olen ollut niin sisänpäin kääntyneenä, että tämä on mulle aivan neutraali. Eikä vaadi minusta mitään”. (Villa 2010, 83.) Matkustaminen rahtilaivoissa antoi Villalle tavalli- sesta poikkeavat olosuhteet tehdä työtä.

Hyttit olivat hänelle myös se ympäristö, josta hän kirjoittaa matkapäiväkirjoissaan eniten. Villa oli intensiivisessä suhteessa mukaan ottamiinsa esineisiin päivittäin: sanelulaite, konekirjoituspaperi, väri- liuskat, patterit ja hytin vuode sekä ikkuna olivat hänen välittömässä elinympäristössään ja matkapäiväkirjas- saan oleellisia esineitä. Ne nousivat hänen merielä- mänsä varsinaiseksi pelastuspaketiksi. Toiset tavarat ovat ihmisen elämässä aina tärkeämpiä kuin toiset (ks. Kiuru 2000, 281). Ihmiselle esineet eivät ole vain ma- teriaa, vaan niihin liittyy aina arvoja, asenteita, odo- tuksia ja toiveita (Kiuru 2000, 279).

Kyllikki Villan kirjallisuus

Kyllikki Villa on kirjoittanut *Vanhan rouvan lokikir- jan* lisäksi myös muuta omaelämäkerrallista kirjalli- suutta. *Pakomatalla. Toinen lokikirja* ilmestyi vuon- na 2007. Villa on tallentanut siihen vuosina 1991–92 tekemänsä matkan Lissabonin kautta Afrikkaan. Siinä Villa pohtii suhdettaan tuttuihin ihmisiin ja kirjoit- tamistyönsä tarpeellisuutta, kun hänen valmiille teks- tillään ei ollut löytynyt vielä kustantajaa. *Myrskyssä. Kolmas lokikirja* on 2010 postuumisti julkaistu mat- kakirja vuodelta 1997. Siinä Villa matkaa Etelä-Ame- rikkaan. Tämä viimeinen lokikirja näyttää, miten Vil- la oli tietoinen vähenevästä voimistaan. Tämän ohel- la myös käytännön huolet tulivat kirjatuiksi, kuten

hyttien ilmanvaihto. Villa julkaisi kirjeromaanin *Tytö sodassa – kenttälöytä kirjeitä 1941 – 1944* (2006), päiväkirjamerkintöihin perustuvan romaanin *Elämän korkea keskipäivä – päiväkirjaromaani 1960-luvulta* (2008) ja runokokoelmia kuten *Ei eilistä, ei huomista – runoja vuosilta 1964 – 2004* (2005).

Kyllikki Villan matkakirjoja voi pitää päiväkirjoina, jotka on kirjoitettu matkoilla. Ne lukeutuvat ensimmäisessä persoonassa kirjoitettujen tekstien kategoriaan (ks. Vatka 2005, 65). Päiväkirjoille ominaista on, että niiden kirjoittamishetki tulee korostetuksi. Kirjoittaja keskittyy siis parhaillaan tapahtuviin tai lähimenneisyyden asioihin. Kun päiväkirjan kirjoittaja luo tekstiä, kirjoittamishetken tuntemukset dominoivat kirjoittamisprosessia. (Vatka 2005, 68.) Kirjoittaja kykenee tarkastelemaan elämäänsä, koska tapahtumien ja tekstin väliin jää aina aikaperspektiivi (Vatka 2005, 72).

Suomalaisen päiväkirjan tehtävinä on tutkittu olevan tapahtumien tallentaminen, arjen hallitseminen, elämän inventoiminen, oman tilan ottaminen, itsensä kehittäminen, terapeutin purkautuminen ja kirjoittamisen harjoittelu (Vatka 2005, 77). Kyllikki Villan matkakirjat ovat tutkijan näkökulmasta ensisijaisesti elämän tapahtumien tallentamista ja elämän inventoimista. Villa oli kokenut kirjoittaja ja vuosikymmeniä merillä matkannut henkilö, joten muut edellä mainitut tehtävät jäänevät toissijaisiksi. Menneestä elämästä päiväkirjoihin päätyvät ne tapahtumat, jotka halutaan muistaa vielä myöhemminkin. Näin päiväkirjalla on aikaa hallitseva ja ajasta muistuttava funktio. Päiväkirjaan säilötään asioita, jotta ne olisivat tarkasteltavina pitkälle tulevaisuudessa. (Vatka 2005, 82.) Villa tallensi matkakirjojhiinsa sekä arkisia laivan kulkuun liittyviä tapahtumia, omia työkokemuksiaan että elämätöntä elämää, joka häntä välillä huolestutti (ks. Vatka 2005, 91). Inventoiduiksi tulivat hänen viimeiset sellaiset vuotensa, joihin hän sekä kykeni että kykenisi tulevaisuudessa matkaamaan rahtilaivoissa.

Kyllikki Villan matkapäiväkirjat ovat referentiaalista kirjallisuutta: niissä viitataan sellaiseen, minkä uskotaan tapahtuneen. Lukijalle referentiaalisuus merkitsee uskoa siihen, että esitys on todennettavissa. Teksti tarjoaa lukijalle merkkejä, joiden perusteella hän voi tarkistaa tekstissä mainittujen asioiden taustatietoja. Tällaista referentiaalisuutta ei ole fiktiivisessä tekstissä, kuten romaanissa. Tekijän ja kertojan välille muodostuu romaanissa katkos. (Päivi Kosonen, 2007.)

Kirjoittamis- ja saneluvälineet

”Yksi kauhistus: rupesin laskemaan mielessäni, en sentään ihan kappaleittain, että olen jo niin pitkälti käyttänyt toista sadan liuskan lämpöpaperi-nippua”

Matkapäiväkirjassaan Villa on huolestunut työvälineistään. Hänelle tärkeimpiä välineitä työhön olivat kirjoituskone, sanelulaite, lämpöpaperi ja patterit. Hän käytti niitä päivittäin, mutta koki, ettei hänellä ollut mukanaan tarpeeksi paperia ja pattereita, jolloin koneita ei voinut käyttää ja työ ei tullut määräraikaan valmiiksi. Villa luokitteli nämä tallentavat laitteet ja tarvikkeet tärkeiksi, koska tarvitsi niitä ehdottomasti työnsä sujumiseksi. Ihminen luokittelee mielellään esineitä niiden käyttötarkoituksen mukaan. Luokittelun avulla ympärillä olevaa maailmaa voidaan järjestää ja hallita asioita ja esineitä. Jotta esineet ja asiat tulisivat hallituiksi, ne vaativat nimeämistä, muistamista ja asettamista paikoilleen mielellä järjestyksessä. (Kiuru 2000, 275.)

Hyteissä olevat Villan omat ja tärkeimmät käyttötavarat mahdollistivat hänelle työn tekemisen ja kirjoittamistyötä tekevän henkilön itseilmaisullisen identiteetin. Vaikka hän oli jatkuvasti matkalla rahtialuksilla, hänen työntekonsa ei loppunut matkustamisen vuoksi. Käytännön yllättävät esteet vaikeuttivat Villan työntekoa vain hetkellisesti. Kun hänen työntekonsa estyi esimerkiksi laivan keinumisen takia, oli hän huolestunut siitä, milloin pääsisi jatkamaan käänös- ja sanelutyötä. Villalle merten koordinaatit olivat tutut, sillä hän tiesi, millä alueilla alus keinuu niin, että työstä tulee mahdotonta.

Paperin ja pattereiden loppumisen uhka huolestutti Villaa laivamatkoilla useaan otteeseen. Villan omistussuhde niihin muotoutui pelon ja onnistumisen tasapainotteluksi. Omistamiseen sisältyy monimutkaisia ajatus-, tunne- ja aistirakennelmia (Kiuru 2000, 281). Välineisiin liittyvä pelko hälveni äkisti, kun Villa sai hankittua niitä lisää. Ruotsin Uddevallassa ollessaan hän on ollut matkalla kaksi viikkoa, kun käyttömateriaalit tulivat hänen mieleensä: ”Mietin ja mietin konekirjoituspaperin ja värinauhan niukkuutta, niiden riittämistä työhön, joka minun olisi tehtävä, ja sitten avasin toisen laukun ja katsoin olisiko sinne jäänyt, ja siellä oli se kaivattu lämpöpaperinippu. Nyt mieleni on rauhoittunut, kun minulla on 200 lämpöpaperia”. (VRL, 48) Näin Villan tarvitsemilla esineillä oli

selkeä aika ja paikka, johon ne kuuluivat (ks. Kiuru 2000, 275).

Olivatko kirjoittamis- ja sanelutarvikkeet olemassa Villalle vain silloin, kun hän tarvitsi niitä, eli vain silloin, kun ne täyttivät niille määrättyä tehtävää fyysisen olemassaolonsa puitteissa (ks. Kiuru 2000, 275)? Kirjoittamista ja sanelemista varten olevat tarvikkeet olivat Villalle kaikkea muuta kuin vain mitattavissa, punnittavissa ja aistein havaittavissa olevaa materiaa. Villa antoi niille käyttöön perustuvan hyödyn merkityksen, mutta tämän lisäksi pelko laitteiden toimimattomuudesta määritteli Villan suhdetta niihin. Tällaiset huolet kuuluivat olennaisesti Villan elämässä rahtialusmatkoille, joille Villa oli tullut työskentelemään ja samalla matkustamaan. Mikään muu Villan matkalle ottama tavara ei saanut samantaisia merkityksiä. Villa esimerkiksi mainitsee välillä silkkilenkinsä ja useinkin hytissä syömänsä keksit ja hedelmät, mutta hän liittää niihin vain ohimeneviä arvoja. Silkkileninki oli hänelle vaate, jonka hän laittaa satunnaisesti päälleen ruokailemaan menessään siinä toivossa, että kapteeni huomaisi hänet hyvin pukeutuneena. Keksit ja hedelmät olivat rahtilaivaelämässä tyypillistä päivittäistä ruokaa, joskin niiden saatavuuteen liittyy samanlaista epävarmuutta kuin työväliseisiin.

Villa saattoi myös hukata työväliseensä hetkellisesti. Silloin hän mylläsi matkalaukkujaan hermostuneena kunnes löysi etsimänsä, kuten Santiagossa hotellissa ollessaan: ”Äsken oli katastrofi vähän aikaa, kun tuli tämä tarve puhella itsekseni [sanella päiväkirjaa]. Pistin käteni reppuun, että sinnehän olen sen pannut, tämän rakkaan päiväkirjan, ja kahdella repuntyhjentämällä en löytänyt. (...), ja silloin tajusin, miten *tavattoman* riippuvaiseksi olen tällä matkalla tullut tästä vehkeestä. Tuli oikeen semmoinen hätä että mitä mä *teen*.” (VRL, 224) Esineet auttavat ihmistä siten, että hän voi löytää niiden avulla paikkansa maailmassa. Kun hän on sen löytänyt, hän pyrkii pitämään paikasta kiinni. (Kiuru 2000, 281.)

Esine on aina suhteessa toisiin esineisiin ja ihmiseen. Näiden suhdeverkostojen tuloksena syntyy monimutkaisia materiaalin, ajan ja paikan, tunteiden, tiedon ja kokemusten ja merkitysten maailmoja. (Kiuru 2000, 275.) Esimerkiksi Santurceen tekemänsä kävelymatkan jälkeen illalla Villa pohti päivän saldoa. Mikrokasetit ja paristot olivat hänelle niin tärkeitä hyödykkeitä, että hän tuli muistaneeksi Santurcen-

päivää hyvillään: ”Onnistuin saamaan mikrokasetteja ja paristoja, siksi tässä niin huolettomasti puhelenkin. (...) Osuin sellaiseen kauppaan, jossa niitä oli, ja mulla oli mallit mukana. Kaiken kaikkiaan se oli aika onnistunut retki.” (VRL, 63)

Yi-Fu Tuan (1979, 3) kirjoittaa pelosta, että sen tunteminen on yksilöllistä ja sen vuoksi subjektiivista. Pelko on monimutkainen tunne hätää ja epävarmuutta, ja ne voidaan erottaa toisistaan selvästi. Hädän aiheuttaa häiritsevä tekijä ympäristössä, ja epävarmuus seuraa, kun ympäristössä mikään ei välttämättä ole vaarallista mutta voi osoittautua sellaiseksi (Tuan 1979, 5).

Joidenkin pelkojen lähde on selvästi ympäristössä, kun taas toisten ei ole (Tuan 1979, 3). Villan laivamatkoilla kokemat muutkin pelot liittyivät melkein aina laivaympäristöön. Hän koki pelkoa fyysisestä jaksamisesta kulloisellakin matkalla ja mahdollisilla tulevilla matkoilla, kun hän tulisi olemaan entistä vanhempi.

Erilaiset pelot ilmenevät ihmiselle eri elämänvaiheissa (Tuan 1979, 5). Villan kirjoittamis- ja sanelulaitteisiin liittyvä pelko kuului varttuneen ihmisen ammatillisiin pelonaiheisiin: Villalle itseilmaisuu oli muodostunut yhdeksi hänen elämänsä sisällöksi, jota ilman hän ei osaa olla. Hän oli varautunut työskentelemään merellä ollessaan, joten välineiden puuttumisen pilaisi suunnitelman.

Vuode

”Mietin huomista. Niin kuin Saara on nauranut minulle matkoilla, aina ennakkoin seuraavaa vaikeutta.”

Villalle oli tavallista oleilla sängyssä ja miettiä asioita silloin, kun työnteko oli mahdotonta. Matkanteon aikataulut olivat epävarmoja ja aikaa oli kohtuuttoman tuntuisesti käytettävänä tai kun Villan olo oli sillä tavalla raihmainen, että hän pysytteli mielellään vuoteessa ja nukkui osan päivästä. Välillä vuoteessa pysymiseen keskellä päivää ajoivat hytin olosuhteet, kuten alhainen lämpötila, joka johtui rahtilaivan alkeellisista rakenteista ja lämmittämiskäytännöistä. Ajatuksiin syventyminen sängyssä oli Villalle antoisampaa kuin nukkuminen. Villa kirjoittaa vain harvoin, että on nukkunut yönsä hyvin ja puhkeaa kertomaan tästä: ”Viime yönä nukuin niin ihanasti, etten muista mil-

loin. (...) Nukuin varmaan ihan samassa asennossa koko yön, lähes 10 tuntia.” (VRL, 93)

Villan 74 vuoden ikä vaikutti hänen jaksamiseen vuosien 1997–98 rahtialusmatkalla. Hän keräsi voimia hytissä. Varsinkin vuode oli hänelle sellainen käyttötavara, johon hän nukkumisen lisäksi vetäytyi potemaan elämänhaluttomuuden puuskiaan, ja jossa hän mietti elämää yleisestikin. Pohjanmerellä ollessaan Villa kirjoittaa, että oli mennyt edellisenä iltana jo kuudelta nukkumaan, sitten herännyt aamulla viideltä ja päättänyt ruveta ajattelemaan. Raskaat asiat tulivat vuoteessa hänen mieleensä helposti: ”(...) ja minä ajattelin hyvin suloisesti ja mukavasti sängyssä että no minä olen ja ajattelen, mutta sitten minulle alkoi tulla niin paljon surullisia muistoja.” (VRL, 53)

Esineen käyttötarkoituksen ajatellaan olevan helposti sen ainoa olemassaolon peruste. Tällöin esimerkiksi auto mielletään vain kulkuneuvoksi. (Kiuru 2000, 276.) Villa ei mieltänyt vuodetta vain levonantajaksi. Vuoteessa ollessaan Villa pohti myös tv-juttua, joka oli tehty hänestä ja rahtialusmatkoista. Se näyttäytyi hänelle valheellisena. Vuode oli Villalle yhtä tärkeä nukkumisen kuin myös ajattelemisen ja jopa murehtimisen tyyssija.

Funktionaalisuutta korostavan ajattelutavan mukaan esineet ja ympäristö ovat olemassa, jotta ihminen selviäisi ja pysyisi hengissä. Kun esineet ovat varmistaneet perustarpeet, ihminen voi leikkiä ja pelata niillä. Esineillä leikkiminen ja pelaaminen on yhdistetty myös moderniin olemassaoloon, jossa esineillä on useita tehtäviä yhden sijasta. (Kiuru 2000, 277.) Villalle vuode tarkoitti erityisesti perinpohjaisen miettimisen mahdollistavaa paikkaa. Vuoteessa miettimistä ei voi sanoa vuoteen funktiolla leikkimiseksi, mutta varmasti Villa laajensi sen merkitystä pelkästä nukkumisen perustarpeen turvaamisesta. Tullakseen osaksi ihmisen omaa elämää, esineeseen liitettyjä merkityksiä omaksutaan ja poistetaan (Kiuru 2000, 284).

Hyvät unensa Villa sai Leixoes’sa käytyään itseään rasittamassa. Hän ei ollut uskonut, että olisi jaksanut, mutta toteaa: ”(...) ja sitten räikkäämällä taas voimistun”. (VRL, 94) Villan matkoilla vuode sai välillä pelastajan roolin, kuten sen jälkeen, kun Villa kaatui hytissään: ”On vain niin tärtänyt olo että otin aspiriinin, ja on ihanaa, että on hyvä sänky missä maata eikä kukaan vaadi mitään.” (VRL, 99) Ihmisellä on tarve kuulua paikkaan ja omistaa henkilökohtaista omaisuutta. Myös tarve henkilökohtaiseen

paikkaan saattaa olla ihmiselle merkittävää. Henkilökohtainen paikka voi olla jokin istumapaikka huoneessa tai vaikka kuljetusvälineen tietty nurkkaus. Tuan (2007, 32.) Vuoteessa miettiminen tarjosi Villalle eräänlaisen kokemuksen paikkaan kuulumisesta. Vuode oli rahtialuksilla hänelle henkilökohtainen paikka, jossa hän saattoi olla ilman muiden ihmisten ja työn rasitteita.

Kyllikki Villa (1923-2010)

Ikkuna

”Nyt on hyvin kaunista. Vesi tyrskyää aallonmurtajilla, majakat vilkkuvat ja on nopeasti hämärtyvä aika, kello on kuusi.”

Esineillä on monia erilaisia järjestyksiä arjen käytännössä. Helpointa on ymmärtää esineen saama asema silloin, kun asema perustuu olemassaolon tarpeisiimme ja niiden tyydyttämiseen. (Kiuru 2000, 275.) Ikkuna oli Villalle hyvin tärkeä hytin ominaisuus, jonka kautta hän päätteli esimerkiksi, oltiinko liikkeessä ja missä päin liikuttiin. Lukeminen saattoi viedä Villan huomion niin, ettei hän huomannut, että alus oli lähtenyt liikkeelle, mutta ikkunasta katsominen kertoi, mitä parhaillaan tapahtui, kuten kävi Biskajanlahdella: ”Kävin katsomassa toisesta ikkunasta, ja näin että vanavesi jää: olemme liikkeellä. Ehkä tulemme aamulla aikaisin satamaan.” (VRL, 60) Villa koki, että hän voi olla rahtialuksella niin kuin kotonaan, vain ikkunasta näkyvä maisema paljasti todellisuuden: ”Nyt on ruoka-aika ja ihan hiljaista ja minä olen elänyt ihan samalla tavalla kuin kotona, paitsi että näkyy se horisontti.” (VRL, 58)

Hytin ikkuna tarjosi Villalle myös aukon ulkomailmaan tapahtumiin. Espanjan Santurcen satamassa ollessaan Villa katseli, miten ratakojoja lastattiin hei-

dän alukseensa vietäväksi Etelä-Amerikkaan. Hän ei ymmärtänyt, mitä varten ratakiskoja pitäisi kuljettaa niin pitkän matkan päähän. Lastaamista katsellessaan hän muisti, miten oli Riiassa tai Uddevallassa [Villa ei ollut varma, kummassa] ollessaan katsellut nostokurkien vaaralliselta näyttävää työtä ja pohtinut, miksi henkisestä työstä maksetaan enemmän kuin ruumiillisesta työstä: ”Tuo näyttää siltä että siihen ihminen tuomitaan eikä sitä valita – vielä nytkin, vaikkei se ole ihan pelkkää raa’an voiman käyttöä niin kuin vielä Santoksen satamassa 1968, jolloin mustat kantelivat 60 kilon kahvisäkkejä harteillaan.” (VRL, 67)

Laivan tekniikka mietitytti Villaa edelleen Santurcessa, ja sai hänet miettimään ihmisen ja koneiden suhdetta: ”Kun välillä vähän aikaa katselee ikkunasta, näkee niin monenlaisten, kummallisten isojen nosturien ja vempelien siirtelevän, kuljettavan, riiputtavan, työntävän ja lykkäävän esineitä, että kyllä insinöörijärki on iloinnut, kun se on keksinyt noita apuvälineitä. Onko niiden ansiosta ihmisellä sitten helpompaa? No, ainakaan ihan orjuutta tämä ei tietysti ole.” (VRL, 69)

Eräällä toisella kerralla lastaamista katsellessaan Villa pohti vajavaista kykyään tietää kannen laitteiden nimiä: ”Ajatella kun katselen noita kaikkia kantavia, nostavia ja kuljettavia vempelitä, isoja, monenlaisia, niin mulla ei ole niille mitään nimiä paitsi nostokurki. (...) Kyllä ihmisen kielitaito on vajavainen, kun voi sanoa vain ”noita vempelitä”, tai niin kuin ennen sanottiin äitini kanssa (...) ”mörkö” tai ”hirviö”, kun nähtiin kaivinkoneita [kun Villa oli lapsi].” (VRL, 81) Ikkunasta näkyvä maisema tuli tässä lähelle Villaa, kun hän kääntäjänä pohti kielellistä kyvyttömyyttään nimeä ympäristönsä objekteja. Hän hahmotti kielen ulottuvuuksia vielä eteenpäin, kun hän pohti, että laitteille on oltava erilaisia nimityksiä kussakin kielessä. Ikkunan näkymien katseleminen vie Villan ihmisen vajavuuden miettimiseen myös, kun alus saapuu Portugalissa Villalle tuttuun paikkaan, jota hän ei hahmottanut kunnolla. Hän pohti, kummalla puolella jokea ”se vanha Leixoes” sijaitsee, mutta ei tiedä sittenkään: ”Jos tämä onkin se vanha puoli. Voi kuinka hämärä ihmisen muisti on ja voi *kuinka* paikat muuttuvat.” (VRL, 91–92)

Ikkunasta katseleminen vei Villan ajatukset toisinaan myös hänen omaan elämäntilanteeseensa ja terveyteensä. Espanjan ja Portugalin vesillä mentäessä Villa ihaili ikkunastaan autereista horisonttia, kirkasta taivasta ja utuista taivaanrantaa. Lokit lentelivät, ja

Villa odotti näkevänsä delfiinejä. Näkymä teki hänestä kiittolisen: ”Mietin tuossa – monestihan minä mietin – miksi saan olla näin terve ja miten minä näin vanhaksi asti koen näitä asioita.” (VRL, 85)

Iäkkäitä naisia elämänsä kertojina tutkinut Sirkka-Liisa Palomäki (2004, 92) kuvaa, että ikääntyessä pienistä asioista tulee arvokkaita, ja silloin jokaisesta päivästä voi löytää ihmeteltävää ja nautittavaa. Ikääntyvä henkilö kokee hyväksi pysähtyä ja ihmetellä etenkin luonnon äärellä. Iäkkäät naiset kokevat luonnon monella tavalla hoitavaksi. Kyllikki Villa pysähtyi hytissä elässään ikkunasta tarjoutuvan näkymän äärelle. Hän ymmärsi luonnon ihmeiden kautta esimerkiksi omaa terveyttään. Yleensä hän katseli myös meren liikkeitä ja aluksen kulkua saarten ja mantereiden liepeillä. Silloin hänen ajatuksensa siirtyivät useasti menneisyyden matkoihin ja omaan elämäntapaan: ”Juuri nyt aurinko laskee taaksemme ja heijastuu itätaivaalle. Meri on kutakuinkin peilityyni (...). Niin kuin Helenalla, voisin katsella tätä näkyä joka päivä. Se on poikkeava tapa elää, mutta minä jaksaisin katsella tuota taivasta ja merta.” (VRL, 216)

Arjessa esineet toimivat omilla tavoillaan. Yksi arjessa toimimisen muoto on kauneuden, ilon, onnen ja aistinautintojen tuottaminen. (Kiuru 2000, 282.) Kyllikki Villan rahtialusarjessa ikkuna näytti, missä päin merta mennään, mutta Villa ei tyytynyt vain katsomaan ohi menevää maisemaa. Hän liitti maisemaan erilaisia tunnetiloja ja pohdintoja ihmisestä ja elämästä. Portugalin ja Espanjan alueella ikkunasta katsellessaan Villa oli niin kiittolinen terveydestään, että pelkäsi kiittolisuuden menevän yli ja saavan aikaan epäonnea. Hän muisti nuoruudenystävänsä, joka oli joutunut pyörätuoliin vuosia sitten ja mistä Villa sai vasta tietää. Hän näki itsensä tässä valossa hieman villinäkin: ”Ja minä täällä syöksähtelen ja juoksahtelen pitkin hyttiä ja otan konjakin – voisin kaatua ja halvaantua minäkin. Ja voin.” (VRL, 85)

On myös kertoja, jolloin Villa ei kokenut ikkunasta katselemista tärkeäksi. Silloin tilanteeseen saattoi liittyä tietoista luopumista aikaisemmista tavoista ja tajua kokemuksien kertymisestä: ”Ennen minä aina katsoin kaikki tulot ja lähdöt mihin vuorokaudenaikaan tahansa, mutta olen nähnyt niitä niin kymmeniä ja mulla on tämä unijärjestys sellainen että enpä luule näkeväni tai kuulevani tätä lähtöä.” (VRL, 82)

Hytin ikkuna kertoi Villalle maisemasta tärkeitä konkreettisia asioita varsinkin silloin, kun alus tuli

satamaan. Ikkunan paljastaman näkymän kautta Villa arvioi, halusiko hän lähteä satamakaupunkiin kävelemään ja asioille, kuten Santurcen satamassa: ”Mutta kun katson ikkunasta kaupunkia lahden takana ja tuota ikävää kiertomatkaa, ei tee mieli lähteä kävelemään. Jos olisi kaunis tie, tai kaupunki tuossa lähellä, voisin hyvin mennä, mutta sitä sataman maantietä ei kävele ilokseen, se on rotkojen tie ja niin ikävä.” (VRL, 68) Villa siis teki hytissä arvioita satamakaupunkien tarjoamasta hyödystä suhteessa niiden vaatimaan fyysiseen ponnisteluun ja maiseman miellyttävyyteen. Santurcessa Villa päätti sitten, että hän jää mieluummin hyttiin tekemään työtä.

Lopuksi

Olen tarkastellut artikkelissani merillä 35 vuoden ajan matkustaneen ja työskennelleen Kyllikki Villan suhdetta elinympäristöön rahtialusmatkoilla. Keskityin vain ensimmäiseen Villan matkakirjaan. Kahdessa muussa matkakirjassaan Villa kirjoittaa suhteestaan rahtialuksiin toisenlaisten teemojen näkökulmasta. Villan lokikirjoissa on aina yksi tai muutama keskeistä eksistentiaalista teemaa, joiden tiiviissä yhteydessä Villa käsittelee välitöntä elinympäristöään. *Vanhan rouvan lokikirjassa* kuten ei muissakaan lokikirjoissa välitön elinympäristö ole alisteinen eksistentiaalisille teemoille, vaan ne kuuluvat kummatkin meneillään olevan hetken raportointiin.

Hytti oli Villalle välitön elinympäristö *Vanhan rouvan lokikirjassa* tehdyillä matkoilla. Olen kiinnittänyt huomiota artikkelissa siihen, miten Villa luo ympäristöään alusten hyteissä, eli millaisia arvoja ja merkityksiä hän antaa tärkeimpinä pitämilleen esineille. Villan elämässä rahtialuksien hyteissä sanelu- ja kirjoittamisvälineet, vuode ja ikkuna turvasivat hänelle sekä työnteon että matkustamisen ja niihin liittyvät asiat.

Vaikka Kyllikki Villa ylipäätään nautti suunnattomasti rahtilaivamatkustamisesta, hänen olemiseensa aluksilla liittyi myös epävarmuutta ja pelkoa. Sanelu- ja kirjoittamisvälineet saivat merkityksensä käyttövaroina, mutta niihin liittyi myös tunteita. Matkakirjassa Villa kirjoittaa kirjoittamis- ja saneluvälineiden riittävyteen ja toimivuuteen liittyvästä huolesta. Näiden tarvikkeiden saatavuus määräsi työn tekemisestä

yhdessä muiden seikkojen, kuten Villan terveyden ja laivan keinumisen ohella. Villa tunsikin olevansa riippuvainen työvälineistään. Kun Villa oli epävarma kirjoittamistarvikkeiden riittävydestä, niin hän mielsi rahtialuksen suljetuksi tilaksi, josta tarvikkeita oli vaikea hankkia. Alus oli siis välillisesti pelon lähteenä.

Ikkuna palveli Villaa maamerkkien antajana ja yhtenä väylänä ulkomaailmaan. Ikkunasta näkyvät maisemat kuljettivat Villan ajatuksia maisemasta pois. Maisema oli Villalle tuttu, mutta ihmeellinen ilon ja kauneuden antaja. Hän ymmärsi maisemia katsottuaan esimerkiksi, kuinka onnellinen voi olla terveydestään. Hän katseli maiseman ohella kannella tehtävää lastaamista ja pohti sen myötä olemiseen ja ihmisen kykyihin liittyviä asioita kuten vajavuutta. Ikkunan kautta hän voi myös varmistaa, että kykeni lähtemään satamakaupunkiin retkelle.

Hytissä oleva vuode kuului Villan välittömään työympäristöön. Lepoa tarvitessaan tai kylmyyttä paetessaan Villa vetäytyi mielellään vuoteeseen. Päivän ja yön tunteina vuode rauhoitti Villan mieltämään sekä menneisyyttä että tulevaisuutta. Villa ajatteli elämästään vuoteessa useimmiten hyvin kriittisesti. Nukkuminen vuoteessa ei tarjonnut Villalle mielihyvää. Nukkumisen perustarve ei siis täytynyt vuoteessa mielekkäästi. Ikääntynyt Villa käytti vuodetta mieltämiseen, koki sen tarpeelliseksi ja antoisaksi, ja näin omaksui vuoteen osaksi rahtilaivaelämäänsä. Myös turvallisuutta tarjoavasta vuoteesta tuli Villalle hytin henkilökohtainen paikka.

Kyllikki Villa vietti melkein puolet elämästään merillä työskentelemässä. Hän valitsi tietoisesti ympäristön, joka oli omalla tavallaan haastava ja ennustamaton. Esimerkiksi laivojen aikatauluja oli mahdollista tietää etukäteen. Villan mukana kulki huoli työn jatkumisesta, jos siihen tarvittavat välineet loppuisivat merellä. Yi-Fu Tuan (1979, 10) sanoo, että ihminen pyrkii etsimään elämäänsä pysyvyyttä ja järjestystä, mutta elämä itsessään on täynnä muutoksia: kasvua ja vähenemistä. Muutokset saavat meidät epävarmoiksi. Epävarmuus puolestaan ajaa etsimään turvallisuutta tai jälleen uutta seikkailua.

Hytti ja siinä oleva sanelulaite, paperit, vuode ja ikkuna olivat Villalle asioita, jotka mahdollistivat hänelle yksilöllisen elämän toteuttamisen. Yksilöllisyys tarkoitti Kyllikki Villalle sekä yksinäisyyttä hytin vuoteessa mieltien ja ikkunasta maisemaa katsellen sekä työntekoa omassa rauhassa.

Käytetty kirjallisuus

- Kyllikki, Villa (2004): Vanhan rouvan lokikirja. Like, Helsinki = VRL
- Forss, Anne-Mari (2007): Paikan estetiikka. Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa. Helsinki University Press, Helsinki.
- Hapuli, Ritva (2008): Matkalla kotona. Kyllikki Villan matkapäiväkirjoista. Faros, Turku.
- Kiuru, Elina (2000): Esineet. Arjen säikeet. Aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja kansankulttuuriin. Etnografia 3. Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen julkaisusarja. Toim. Bo Lönnqvist. Atena, Jyväskylä.
- Kosonen, Päivi (2007): Yleisen ja kotimaisen kirjallisuuden luentosarja ”Omaelämäkertomus”. ”Mondo”-aikakauslehti. (2/2002). Artikkelit Kyllikki Villan elämästä.
- Omaelämäkertomus- luentosarja. Luennoitsijana Päivi Kosonen. Turun yliopiston kotimaisen ja yleisen kirjallisuuden laitokset. 2007.
- Oulunkylän kirjailijoita. Saatavilla: http://kaupunginosat.net/oulunkyla/taiteilijoitten_Oulunkyla/tekstit_yl/villa_kyllikki.htm. Luettu 24.11.2011.
- Palomäki, Sirkka-Liisa (2004): Suhde vanhenemiseen. Iäkkäät naiset elämänsä kertojina ja rakentajina. Studies in sport, physical education and health. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Tuan, Yi-Fu (1977/ 2003): Space and Place. The Perspective of Experience. 3. edition. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Tuan, Yi-Fu (1979): Landscapes of Fear. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Vatka, Miia (2005): Suomalaisten salatut elämät. Päiväkirjojen ominaispiirteiden tarkastelua. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1020. SKS, Helsinki.
- Villa, Kyllikki (2010): Myrskyssä. Kolmas lokikirja. Like, Helsinki.

John Morton – a special prize is being announced – proposals are being accepted

In spring 2010, the Turku Institute of Migration created a special prize in the name of John Morton. The prize is awarded yearly for particularly distinguished work on behalf of migration and multiculturalism. The award can be given to an individual, corporation or authority. The work that is awarded the special prize must be connected to Finnish migration or migration in Finland. The first prize was awarded to Filmihalli Oy's Managing Director Antti Välikangas in our "Finland in Our Hearts" Expatriate Finn Festival on 4 July 2011. Välikangas is known for his exceptional documentaries on Finnish emigrant culture. In particular, the television series (YLE) "Stories of Finns living abroad", which Filmihalli produced, has had a central position when the lives and fortunes of Finns who have moved abroad have been made known.

The Institute of Migration will accept sound proposals until 31 January 2012.

Proposals should be sent to the following address:

Director Ismo Söderling
Institute of Migration
Eerikinkatu 34
20100 Turku, Finland